

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 15 (2008)

Η πανελλήνιος οργάνωση: Η "άγνωστη" φάση του Ελληνικού επαναστατικού αγώνα στην ευρωπαϊκή Τουρκία, 1908-1909

Χριστόφορος Ψηλός

doi: [10.12681/deltiokms.265](https://doi.org/10.12681/deltiokms.265)

Copyright © 2015, Χριστόφορος Ψηλός

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ψηλός Χ. (2008). Η πανελλήνιος οργάνωση: Η "άγνωστη" φάση του Ελληνικού επαναστατικού αγώνα στην ευρωπαϊκή Τουρκία, 1908-1909. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 15, 325-336.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.265>

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΨΗΛΟΣ

Η ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗ:
Η "ΑΓΝΩΣΤΗ" ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΟΥΡΚΙΑ, 1908-1909

Τὸ πρῶτο ἔξάμηνο τοῦ 1908 ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοῦ Γεωργίου Θεοτόκη εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν τῆς ἀπὸ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ Κρητικὸ ζήτημα καὶ εἰς τὸ ἐπίκαιρον θέμα τῆς ἑνώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου μετὰ τὸ ὀθωμανικὸ σύστημα μέσω τῆς προτεινόμενης γραμμῆς Λάρισα-Θεσσαλονίκη¹. Τὸ ἑλληνικὸ πολιτικὸν κατεστημένον θεωροῦσε ὅτι οἱ συνθήκαι ἐν Μακεδονίᾳ ἦσαν κατάλληλαι γιὰ μίαν τέτοιαν κίνησιν. Πράγματι, ἡ ἑλληνικὴ ὑπεροχὴ εἰς τὰ ὀθωμανικὰ ἐπαρχιακὰ μοναστηρία καὶ Θεσσαλονίκης (ἔργον τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν τοπικῶν προξενικῶν καὶ πατριαρχικῶν ἀρχῶν ἀπὸ τοῦ 1904) εἶχε ἐδραιωθεῖ εἰς τέτοιον βαθμὸν ὥστε νὰ ὑποχρῶσαι ἀκόμη καὶ τὰ ἰσχυρὰ βουλγαρο-μακεδονικὰ κομμάτια εἰς συνεχῆ ἀναδίπλωσιν καὶ ὑποχώρησιν².

Διεθνεῖς ἐξελίξεις καὶ τὰ δραματικὰ γεγονότα ἐν γειτονικῇ χώρᾳ εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου τοῦ 1908, ὅμως, ὤθησαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐπανακαθορίσῃ τὴν προτεραιότητά της ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς. Ἡ συνάντησις κορυφῆς Ἀγγλίας-Ρωσίας εἰς ἐπίπεδον μοναρχῶν ἐν λιμένι τῆς Βαλτικῆς Ρίβαλ εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1908 συνοδεύτηκε ἀπὸ φήμες γιὰ νέον πακέτον μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ. Ἦταν λιγότερον οἱ φήμες γιὰ ἀλλαγὰς ἐν τῇ

---

1. Foreign Office Confidential Print, *Further Correspondence Respecting the Affairs of South-eastern Europe* 881/9316 Constantinople Embassy to Foreign Office / 25-3-1908 / no. 142 / Barclay to Grey. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν (I.A.Y.E.) / 1908 / φάκ. 88.1.3. / Γενικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονίκης / 4/17-8-1908 / ἀρ. 790 / Κανελλόπουλος πρὸς Μπαλτατζή / Ἐναφορὰ Ἰουλίου.

2. Βλ. D. Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, Θεσσαλονίκη, Institute for Balkan Studies, 1966.

οικονομική επιτροπή και στην οργάνωση των κινητών μονάδων της όθωμανικής χωροφυλακής και περισσότερο ή πιθανότητα διορισμού χριστιανού (πιθανόν Βούλγαρου) Γενικού Διοικητή στη Μακεδονία που θορόβησε την Ἀθήνα³. Μιά τέτοια εξέλιξη, πίστευαν δικαιολογημένα οι Ἕλληνες ἡγέτες, θά μπορούσε να οδηγήσει στην πολιτική αυτονομία της Μακεδονίας και στην τελική ένσωμάτωσή της στη Βουλγαρική Ἡγεμονία κατά τὸ πρότυπο τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τοῦ 1886⁴. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση, τὰ ἑλληνικά μεγαλοϊδεατικά σχέδια γιὰ ἀπελευθέρωση τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ προσάρτηση αὐτῶν τῶν περιοχῶν στὸν ἔθνικὸ κορμὸ θά ματαιώνονταν ὀριστικά.

Δὲν ἦταν μόνο ἡ ἀγγλο-ρωσικὴ σύνοδος κορυφῆς στὸ Ρίβαλ ποὺ ἄσκησε ἐπιρροή στὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ. Ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση ποὺ ξέσπασε στὴ Μακεδονία στὶς 4 Ἰουλίου 1908 ἔμελλε νὰ εἰσαγάγει νέα ποιοτικὰ στοιχεῖα ὅσον ἀφορᾷ στὴ στάση τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης ἀπέναντι στὴν ὀμορὴ αὐτοκρατορία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι σχεδὸν σύσσωμη ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ κοινότητα καὶ ἡ κοινὴ γνώμη δέχθηκαν μὲ ἱκανοποίηση τὴν ἐπικράτηση τῶν νεωτεριστῶν Νεότουρκων⁵. Μὲ τὴν ἴδια, ἂν ὄχι μεγαλύτερη, ἱκανοποίηση ἔγιναν δεκτὲς οἱ ἐξαγγελίες τῆς Ἐπιτροπῆς «Ἐνωση καὶ Πρόοδος» – κινητήριας δυνάμεις τοῦ συνταγματικοῦ κινήματος – γιὰ ἀδελφότητα, δικαιοσύνη, ἰσοπολιτεία καὶ συνταγματικὴ ἐλευθερία γιὰ ὅλους τοὺς Ὄθωμανοὺς πολίτες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἔθνη καὶ θρησκεία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ βασικοὶ συντελεστὲς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνα στὴ Μακεδονία (1904-1908) ἔτειναν νὰ υἱοθετήσουν πιὸ προσηκτικὲς καὶ ρεαλιστικὲς ἀπόψεις τόσο γιὰ τὸ νεοτουρκικὸ φαινόμενο ὅσο καὶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς δράσης στὴ Μακεδονία. Ἄλλωστε, ἡ ἄμεση διάλυση τῶν χριστιανικῶν ἀντάρτικων ὁμάδων καὶ ἡ εἰρήνευση τῶν Μακεδονικῶν ἐπαρχιῶν δημιουργοῦσαν νέα κοινωνικο-πολιτικὰ δεδομένα, ἀλλάζοντας ριζικὰ τὴ μορφή καὶ τὸ πλαίσιο τῆς διαβαλκανικῆς διαμάχης γιὰ τὴ Μακεδονία⁶.

Ἀξιόλογα στελέχη τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα, ὅπως π.χ. ὁ διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης Εὐθύμμος Κανελλόπουλος, ὑποστή-

3. I.A.Y.E. / 1908 / φάκ. 91.1.2. / Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλης / 30/12-8-1908 / ἀρ. 742 / Γρυπάρης πρὸς Μπαλτατζή.

4. Στὸ ἴδιο.

5. S. Papadopoulos, «La Révolution des Jeunes-Turcs et l'opinion publique en Grèce», *Balkan Studies* 27/1 (1986), σσ. 129-137· βλ. σσ. 131-132.

6. C. Psilos, *The Young Turk Revolution and the Macedonian Question 1908-1912*, διδ. διατρ., Leeds, Dept. of Russian and Slavonic Studies, 2000· βλ. σσ. 113-118.

ριζαν ότι σε μία περίοδο που οι έλληνο-μακεδονικές επαναστατικές δυνάμεις είχαν την πρωτοκαθεδρία στη νότια Μακεδονία και αϋξαναν την επιρροή τους στην κεντρική, οποιαδήποτε αλλαγή στο τοπικό status quo ήταν πιθανό να υπονομεύσει την ελληνική ύπεροχή και να βλάψει τα εθνικά συμφέροντα. Ειδικά, η αποδιοργάνωση των ελληνικών αντάρτικων ομάδων και η απομάκρυνσή τους από τη Μακεδονία στερούσαν από το έλληνο-πατριαρχικό στρατόπεδο το ισχυρότερο εργαλείο άσκησης πολιτικής επιρροής και φυλετικής-εθνικιστικής προπαγάνδας στους τοπικούς πληθυσμούς⁷.

Πρός τα τέλη του καλοκαιριού του 1908, άρχισαν να διαφαίνονται τα πρώτα άρνητικά δείγματα για τα ελληνικά συμφέροντα στη Μακεδονία: επαναδραστηριοποίηση των βουλγαρο-μακεδονικών κομιτάτων και της Έξαρχίας· ενίσχυση των ρουμανιζόντων στην επαρχία Θεσσαλονίκης· πρώια σημάδια ενός νεόκοπου αλλά επικίνδунου τουρκικού εθνικισμού σε σχέση με τα δικαιώματα και τη θέση των μη τουρκικών εθνοτήτων στη χώρα⁸. Αντιμέτωπη με τις νέες προκλήσεις αλλά και τους κινδύνους που φαίνονταν να προκύπτουν για το ελληνικό στοιχείο από την επικράτηση του νεοτουρκικού καθεστώτος στην Τουρκία, η κυβέρνηση Θεοτόκη άρχισε να επανεξετάζει την πιθανότητα συνέχισης της ένοπλης επαναστατικής δράσης στη γειτονική χώρα.

Οί συγκεκριμένοι κυβερνητικοί σχεδιασμοί έτειναν να συμπέσουν όχι μόνο με τις απόψεις των Έλλήνων προξένων στη Μακεδονία αλλά και με τις θέσεις διακεκριμένων πολιτικών και στρατιωτικών στελεχών, όπως ο Ίων Δραγούμης, ο Άθανάσιος Σουλιώτης-Νικολαΐδης και ο επικεφαλής της Μακεδονικής Έπιτροπής συνταγματάρχης πυροβολικού Παναγιώτης Δαργλής⁹. Οί παραπάνω αξιωματούχοι συμβούλευαν την κυβέρνηση να αξιοποιήσει το παλαιό επαναστατικό δίκτυο στην Ήπειρο, τη Μακεδονία

7. I.A.Y.E. / 1908 / φάκ. 88.1.3. / Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης / 4/17-8-1908 / αρ. 790 / Κανελλόπουλος προς Μπαλτατζή / Άναφορά Άουλίου. Οί Έλληνες πρόξενοι στο Μοναστήρι, την Καβάλα και το Δεδαγαγός συμμερίζονταν τις αντίληψεις και τον προβληματισμό του Κανελλόπουλου.

8. I.A.Y.E. / 1908 / φάκ. 85.3. / Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης / Κανελλόπουλος προς Μπαλτατζή / Άναφορά για τα Γεγονότα και την Κατάσταση στην Περιφέρεια Θεσσαλονίκης για το 1908.

9. Β. Γούναρης, «Ο Μακεδονικός Άγώνας στο τέλος του. Προσπάθειες αναδιοργάνωσης και καινούργιες κατευθύνσεις», στο *Ο Μακεδονικός Άγώνας. Συμπόσιο 28/10-2/11/1984*, Θεσσαλονίκη, Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1987, σσ. 113-124· βλ. σ. 118.

και τή Θράκη και να συγκροτήσει μιὰ νέα, πιό δυναμική και ἐκτεταμένη ὀργάνωση με στόχο τὴ διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ προγράμματος.

Στὰ τέλη Αὐγούστου 1908, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἐξουσιοδότησε τὸν συνταγματάρχη Δαγκλῆ νὰ προχωρήσει στὴ σύσταση ἀνεπίσημης μυστικῆς ὑπηρεσίας, ἡ ὁποία ὀνομάστηκε Πανελλήνιος Ὅργανωση (Π.Ο.). Ὡς διάδοχος τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ Π.Ο. ἔθεσε ὑπὸ τὸν ἑλεγχό της τὰ “εἰδικὰ γραφεῖα” τῶν προξενείων και ὅλα τὰ τοπικά κέντρα πολιτικῆς και παραστρατιωτικῆς προπαγάνδας ποὺ δραστηριοποιούνταν στὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία¹⁰. Στὴν Π.Ο. ἐνσωματώθηκε και ἡ Ὅργανωση Κωνσταντινουπόλεως (Κ.Ο.), ποὺ εἶχε ἤδη δημιουργηθεῖ ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τῶν Σουλιάτῃ - Δραγούμη με ἀρχικὸ σκοπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς βουλγαρικῆς δράσης στὴ Θράκη. Παρὰ τίς ἀντιδράσεις τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας στὴν Κωνσταντινούπολη¹¹, ἡ Κ.Ο. «κατάφερε νὰ ἐδραιωθεῖ και νὰ διεξάγει τὴ μυστικὴ ἔθνικὴ ἐργασία στὴν περιφέρεια τῆς Πόλης». Ἡ Κ.Ο. λειτουργοῦσε ἀνεξάρτητα και δὲν ὑπαγόταν οὔτε στὴν πρεσβεία οὔτε στὴν προξενικὴ ἀρχή. Διατήρησε ὅμως στενὴ ἐπαφὴ με τὴν Π.Ο. και τὴν ἡγεσία της¹².

Ὁ σχεδιασμός τῆς ἐπαναστατικῆς στρατηγικῆς και δράσης τῆς Π.Ο. βασίστηκε σὲ τρεῖς ἄξονες: α) στὴ συνένωση και τὴν κινητοποίηση ὅλων τῶν πατριωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὴν ἡγεσία και τὴν καθοδήγηση τῆς Π.Ο.· β) στὴν ἀνάγκη δημιουργίας ἐνὸς ὀλοκληρωμένου ἐπαναστατικοῦ μηχανισμοῦ στὴν Ἠπειρο, τὴ Μακεδονία, τὴ Θράκη, τὸ Αἰγαῖο και τὴ Μικρὰ Ἀσία· γ) στὴν ἄρτια προετοιμασία τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς ἑλληνο-τουρκικῆς ἔνοπλης σύγκρουσης ἀλλὰ και γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν βουλγαρο-μακεδονικῶν κομμάτων¹³.

10. Π. Γ. Δαγκλῆς, *Ἀναμνήσεις - Ἐγγράφα - Ἀλληλογραφία. Τὸ Ἀρχεῖον του*, Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖο Βαγιονάκη, 1965, τόμος Α', 359-360 (ἐπιμέλεια Λευκοπαρίδη).

11. Ὁ Ἕλληνας πρέσβης στὴν Κωνσταντινούπολη Ἰωάννης Γρυπάρης ἀντιτίθετο στὴν ἴδρυση τῆς Κ.Ο. και στὴ μυστικὴ δράση τῶν Σουλιάτῃ - Δραγούμη. Δίσταζε ὅμως νὰ πάρει μέτρα κατὰ τῆς Κ.Ο. χωρὶς τὴν ἐγκριση τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης.

12. Ἄ. Σουλιάτῃς-Νικολαΐδης, *Ἡ Ὅργανωσις Κωνσταντινουπόλεως*, Ἀθήνα, ἐκδ. Δωδώνη, 1984, τόμος Α'. Δαγκλῆς, ὅ.π., σσ. 328-331, σ. 390.

13. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. ΑΑΚ-Π.Ο. / Ἀθήνα / Κανονισμός τῆς Π.Ο. / ἄρθρο 1 / Ἐγγράφο χωρὶς ἡμερομηνία και ἀριθμὸ κατάταξης. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. ΑΑΚ-Π.Ο. / Γενικὸ Ἀρχηγεῖο Ἀθηνῶν πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν / 28/10-6-1909 / Δαγκλῆς πρὸς Μαυρομιχάλη. F.O. 881 / 9531 Athens Embassy to Foreign Office / 1-4-1909 / no. 46 / Elliot to Grey.

Ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὁ συνταγματάρχης Δαγκλῆς καὶ ἡ ἡγετική του ὀμάδα, πού ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἐμπειροῦς στρατιωτικοὺς μὲ θητεία σὲ ἐπαναστατικὰ κινήματα (Τσόντος-Βάρδας, Μαστραπᾶς, Μάζαρακης, Κάκκαβος, Ταβουλάρης, Ζυμβρακάκης, Ὅθωναος κ.ἄ.), ἔδωσαν προτεραιότητα στὴν πληρέστερη προετοιμασία τῆς ὀργανωτικῆς δομῆς καὶ τῆς διοικητικῆς λειτουργίας τῆς Π.Ο. Προσπαθώντας νὰ ἐξαλείψει τὶς δυσλειτουργίες πού εἶχαν παρατηρηθεῖ στὴ Μακεδονικὴ Ἐπιτροπὴ (ἔλλειψη πειθαρχίας, κακοδιαχείριση, προσωπικὲς στρατηγικὲς καὶ ἔριδες), ὁ Δαγκλῆς ἔθεσε ὡς πρῶτο στόχο τὴν εὐρυθμὴ καὶ πειθαρχημένη λειτουργία τῆς νέας ὑπηρεσίας.

Τὸ ἐπιχειρησιακὸ κέντρο τῆς Π.Ο. ἦταν τὸ Γενικὸ Ἀρχηγεῖο Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Δαγκλῆ καὶ τῶν συνεργατῶν του. Σχηματίστηκε στρατιωτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ βασικὴ ἀποστολὴ τὴν ὀργάνωση, τὴ διεύθυνση, τὴ συστηματικὴ προετοιμασία καὶ τὴ διεξαγωγή τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα σὲ ὅλες τὶς ἑλληνοκατοικημένες ἐπαρχίες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Σὲ κάθε ὑπόδουλη ἐπαρχία ἀντιστοιχοῦσε ἓνα τμήμα τῆς Π.Ο., τὴν ἡγεσία τοῦ ὁποίου εἶχε ἀναλάβει ἀνώτερος ἀξιωματικὸς¹⁴.

Τὸ Γενικὸ Ἀρχηγεῖο τῶν Ἀθηνῶν βρισκόταν σὲ διαρκὴ συνεργασία μὲ τὸ ἐπαναστατικὸ δίκτυο στὴν Τουρκία. Τὸ ἐπαναστατικὸ αὐτὸ δίκτυο ἀποτελοῦσε οὐσιαστικὰ μετεξέλιξη τοῦ παλαιότερου ὑπόγειου μηχανισμοῦ πού εἶχε δομηθεῖ γύρω ἀπὸ τὰ “εἰδικὰ γραφεῖα” τῶν ἑλληνικῶν προξενεῖων καὶ τὰ τοπικὰ κέντρα διενέργειας τῆς ἐθνικοπολιτικῆς καὶ παραστρατιωτικῆς δράσης. Ἡ ἡγεσία τῆς Π.Ο. διατήρησε τὴν ἀρχικὴ δομὴ τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος, τὸ ὁποῖο χωριζόταν σὲ περιφερειακὰ τμήματα, τοπικὲς ὑποοργανώσεις καὶ κοινοτικὲς ἐπιτροπές. Σὲ σύντομο διάστημα, τὸ Γενικὸ Ἀρχηγεῖο ἔστειλε ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ, πολιτικούς πράκτορες καὶ διοικητικὸ προσωπικὸ γιὰ τὴ στελέχωση τῶν “εἰδικῶν γραφείων” καὶ τῶν τοπικῶν προπαγανδιστικῶν ὀργανώσεων. Οἱ ἀξιωματικοὶ πού τοποθετήθηκαν στὰ “εἰδικὰ γραφεῖα” ὄφειλαν νὰ υποβάλλουν διμηνιαία ἔκθεση μὲ τὴν κατάσταση στὴν περιφέρειά τους καὶ προτάσεις μὲ τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα γιὰ τὴν καλύτερη προώθηση τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας¹⁵.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μέσα σὲ λίγους μῆνες ἡ Π.Ο. κατόρθωσε νὰ ἐπιτελέσει σημαντικὸ ἔργο, παρὰ τὴν ἔλλειψη ἐξειδικευμένου στρατιωτικοῦ προσωπικοῦ, πόρων καὶ ὑλικῶν μέσων. Ἔως τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1909, ἡ

14. Δαγκλῆς, ὁ.π., σσ. 359-364.

15. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. Προξενικὲς Ἀναφορές - Π.Ο. Δράση / Ἀθήνα / 1/14-7-1909 / Γενικὸ Ἀρχηγεῖο πρὸς Τμήμα Ἄμισοῦ, Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. Δ-4.2.2. / Προξενεῖο Καβάλας / 16/29-3-1909 / ἀρ. 4 / Ἐπαμεινώνδας πρὸς Δαγκλῆ.

Π.Ο. είχε δημιουργήσει μία βασική επαναστατική δομή στα κύρια άστικά κέντρα της Ήπειρου, της Μακεδονίας, της Θράκης και βέβαια στην Κωνσταντινούπολη¹⁶. Έλληνικές πηγές μαρτυρούν ότι το Ήπειρωτικό και το Μακεδονικό τμήμα υπήρξαν τὰ πλέον ενεργά. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε ένα μόλις χρόνο το Ήπειρωτικό τμήμα είχε εφοδιάσει τους Έλληνες της Ήπειρου με 15.000 όπλα. Επιπλέον, μέσω του Ήπειρωτικού τμήματος ο Δαγκλῆς και άλλοι άξιοματούχοι είχαν ξεκινήσει έπαφές με Άλβανούς ηγέτες, όπως ο Ίσμαήλ Κεμάλ μπέης και ο μπέης των Τυράνων Μουσταφά Φαζίλ πασά Τοπτάνι. Κύριο άντικείμενο αυτών των άνεπισημων διαβουλεύσεων, που διεξήχθησαν κατά την περίοδο 1909-1910 εν γνώσει του έλληνικού Ύπουργείου Έξωτερικών, ήταν ή διερεύνηση της δυνατότητας συμφωνίας για κοινή έλληνο-άλβανική σύμπραξη¹⁷.

Η μυστική επαναστατική δράση της Π.Ο. περιελάμβανε μία σειρά από δραστηριότητες: έξοπλισμό των ελληνικών πληθυσμών· έξάπλωση της έθνικοπολιτικής προπαγάνδας στις τοπικές κοινότητες· σχηματισμό μικρών αντίρτικων ομάδων· δημιουργία δικτύου συλλογής πληροφοριών· συνδρομή στην κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη των ελληνικών πληθυσμών· συλλογή στοιχείων για τουρκικούς στρατιωτικούς στόχους, έγκαταστάσεις και στρατηγικής σημασίας ύποδομές (σιδηρόδρομοι, τούνελ, γέφυρες, δρόμοι κ.λπ.)¹⁸.

Παράλληλα, ή ηγεσία της Π.Ο. σε συνεννόηση με την ελληνική κυβέρνηση είχε ήδη άρχισει να ξεετάζει την περίπτωση “έγκατάστασης μυστικών γραφείων” στη Σμύρνη και τη Μικρά Άσία. Το Γενικό Άρχηγείο των Άθηνών είχε μάλιστα ξεκινήσει έπαφές με τοπικούς παράγοντες προς αυτή την κατεύθυνση. Από την άλληλογραφία του ίδιου του Δαγκλῆ με τον Σμυρναίο δικηγόρο Άρεάλη διακρίνεται ή συναντίληψη για την ανάγκη έξάπλωσης του επαναστατικού δικτύου στη Σμύρνη. Οί έπαφές Δαγκλῆ - Άρεάλη περιέχουν ένδειξεις για διακίνηση όπλισμού και πυρομαχικών στη Σμύρνη, πιθανόν και με τη συμμετοχή της Κ.Ο.¹⁹ Παρ’ όλα αυτά, φαίνεται ότι οί

16. Γενικά Άρχεία του Κράτους / Άρχείο Τσόντου-Βάρδα / 1909 / φάκ. 3 / Προξενείο Μοναστηρίου / 20/2-4-1909 / άρ. 226 / Εϊδικό Γραφείο προς Γενικό Άρχηγείο.

17. Δαγκλῆς, *δ.π.*, σσ. 411-412.

18. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. Προξενικά / Άθήνα / 25/7-6-1909 / άρ. 364 / Γενικό Άρχηγείο προς Τμήματα Μακεδονίας, Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. Προξενικές Άναφορές - Π.Ο. Δράση / Άθήνα / 1/14-7-1909 / Γενικό Άρχηγείο προς Τμήμα Άμισού.

19. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. Προξενικές Άναφορές - Π.Ο. Δράση / Προεβεία Κωνσταντινούπολης / 24/7-5-1909 / άρ. 205 / Εϊδικό Άρχηγείο προς Γενικό Άρχηγείο. Δαγκλῆς, *δ.π.*, σσ. 394-395.

παραπάνω ενέργειες δέν καρποφόρησαν, καθώς δέν υπάρχουν αποδείξεις για συγκρότηση ελληνικής επαναστατικής οργάνωσης στη Μικρά Άσία.

Παρά τις άρχικές έπιτυχίες της Π.Ο. σέ διοικητικό και έπιχειρησιακό επίπεδο, είναι σαφές ότι ή ήγεσία της οργάνωσης δέν είχε μείνει ικανοποιημένη από τή δημιουργία ενός υπόγειου-άνταρπτικού μηχανισμού στην Εύρωπαΐκή Τουρκία. Ό συνταγματάρχης Δαγκλής πίστευε ότι ή Π.Ο. θα έπρεπε νά μετεξελιχθεί σέ ένα άρτια οργανωμένο και άποτελεσματικό πανελλήνιο επαναστατικό κίνημα. Ό άρχηγός της Π.Ο. είχε έγκαιρα διαγνώσει ότι, εφόσον ή ελληνική κυβέρνηση συνέχιζε νά αντιμετώπιζει τήν Π.Ο. μόνον ως έναν ιδιωτικό μηχανισμό πού λειτουργούσε ανεξάρτητα, χωρίς νά συνδέεται άμεσα με τήν κεντρική διοίκηση, οί πιθανότητες νά εκπληρώσει ή οργάνωση τά μεγαλύτερα σχέδια της ήγεσίας της ήταν έλάχιστες.

Τό πάγιο αίτημα του Δαγκλή ήταν ή αναβάθμιση της Π.Ο. σέ επίπεδο επίσημης κρατικής ύπηρεσίας ενσωματωμένης στο έλληνικό Ύπουργείο Έξωτερικών. Η Π.Ο., σύμφωνα με τόν Δαγκλή, δέν θα έπρεπε νά παραμείνει μία στενά μιλιταριστική-άνταρπτική οργάνωση με άρτηριοσκληρωτική δομή, αλλά νά προσλάβει και σαφή πολιτικο-οικονομικό χαρακτήρα. Για νά είναι ικανή νά προωθήσει καλύτερα τήν εθνική εργασία στα οικονομικά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ζητήματα του υπόδουλου έλληνισμού ή Π.Ο. είχε ανάγκη από ένα ανεξάρτητο *πολιτικό τμήμα*²⁰.

Έπανδρωμένο με ικανούς πολιτικούς αναλυτές και ειδικούς έπιστήμονες, τό πολιτικό τμήμα της Π.Ο. θα συνεργαζόταν στενά με τή στρατιωτική έπιτροπή προκειμένου νά ανταποκρίνεται άμεσα και άποτελεσματικά στις ανάγκες του εθνικού άγώνα και στα αίτήματα του άλύτρωτου έλληνισμού. Με άνασυγκροτημένη οργανωτική δομή, διοίκηση και νέα αντίληψη ή Π.Ο. θα μπορούσε νά ανταποκριθεί με έπιτυχία στις αύξημένες ανάγκες της διεύθυνσης και της διεξαγωγής του έλληνικού επαναστατικού άγώνα στην Τουρκία.

Η παραπάνω δέσημν ιδεών του συνταγματάρχη Δαγκλή δέν ήταν άγνωστη στην κυβέρνηση Θεοτόκη. Ήδη, στις 26 Φεβρουαρίου 1909, ό Δαγκλής είχε ζητήσει από τόν ύπουργό Έξωτερικών Γεώργιο Μπαλτατζή τή συγκρότηση μιας πολιτικής έπιτροπής. Άποτελούμενη σέ πρώτη φάση από τρία μέλη – Στρέιτ, Άνδρεάδη και Εύαγγελίδη – ή πολιτική έπιτροπή προοριζόταν νά άποτελέσει αυτόνομο τμήμα, τό όποιο θα συνεργαζόταν με τήν ανώτατη διοίκηση της Π.Ο.²¹ Τό αίτημά του παρέμεινε αναπάντητο.

20. Δαγκλής, *ό.π.*, σσ. 421-422.

21. Στο ίδιο.

Ἡ κρατική ἀδιαφορία δὲν πτόησε ὁμως τὸν ἀρχηγὸ τῆς Π.Ο. Λίγους μῆνες ἀργότερα, στὶς 10 Ἰουνίου 1909, ὁ Δαγκλῆς κατέθεσε στὴν κυβέρνηση μιὰ σειρά καλὰ μελετημένων καὶ τεκμηριωμένων προτάσεων μὲ στόχο τὴν ὀργανωτικὴ ἀνασυγκρότηση καὶ τὴν ἐπιχειρησιακὴ ἀναβάθμιση τῆς Π.Ο. Τὸ νέο σχέδιο Δαγκλῆ προέβλεπε τὴ δημιουργία ἑνὸς εἰδικοῦ τμήματος μέσα στοῦ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖο θὰ λειτουργοῦσε ὡς μυστικὸ κανάλι ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στοῦ ὑπουργεῖο καὶ τὴν Π.Ο. Τὸ εἰδικὸ αὐτὸ τμήμα θὰ ἀναλάμβανε νὰ ἱκανοποιεῖ τὰ αἰτήματα τῆς Π.Ο. σὲ προσωπικὸ, οἰκονομικοὺς πόρους, προμήθεια ὑλικῶν καὶ πληροφορίες.

Οἱ προτάσεις Δαγκλῆ γιὰ τὴν ἀριότερη καὶ ὀρθολογικότερη λειτουργία τῆς Π.Ο., μολοντί δὲν ἔχουν ἀπασχολήσει ἰδιαίτερα τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, παρουσιάζουν ἔντονο ἐνδιαφέρον. Συγκεκριμένα, ὁ Δαγκλῆς συνιστοῦσε τὴ διαίρεση τοῦ εἰδικοῦ τμήματος σὲ δύο ξεχωριστὰ γραφεῖα: α) τὸ γραφεῖο ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ καὶ β) τὸ γραφεῖο ἑλληνικῆς διασπορᾶς. Τὸ πρῶτο ἦταν καὶ τὸ πιὸ σημαντικό, καθὼς ἐπρόκειτο νὰ σχεδιάσει, νὰ διευθύνει καὶ νὰ προωθήσει τὸ ἔθνικὸ πρόγραμμα στὴν Τουρκία. Τὸ γραφεῖο ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ θὰ χωριζόταν σὲ 4 ὑποτομεῖς: α) στὸν τομέα ὀθωμανικοῦ ἑλληνισμοῦ· β) στὸν ἐκκλησιαστικὸ καὶ ἐκπαιδευτικὸ τομέα· γ) στὸν τομέα τύπου· δ) στὸν τομέα μελέτης οἰκονομικῶν θεμάτων καὶ ἐξελίξεων²².

Ἀναλυτικότερα, ὁ τομέας ὀθωμανικοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ εἶχε διπλὴ ἀποστολή. Πρῶτον, θὰ ἀναλάμβανε νὰ συγκεντρώσει καὶ νὰ μελετήσῃ ὅλα τὰ ζητήματα ποῦ ἐνδιέφεραν τὸν ἑλληνισμὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Δεύτερον, θὰ ἐντόπιζε καὶ θὰ ἀξιολογοῦσε τίς πραγματικὲς ἢ πιθανὲς ἀπειλὲς ἀπὸ τοὺς φυλετικοὺς ἔχθρους τοῦ ἑλληνισμοῦ (Τούρκους, Βούλγαρους, Ἀλβανούς, ρουμανίζοντες κ.ἄ.) προτείνοντας συνάμα μέτρα καὶ δράσεις ἀντιμετώπισῆς τους.

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἐκπαιδευτικὸς τομέας ἦταν γιὰ τὸν ἐμπνευστὴ τοῦ σχεδίου ὁ πιὸ καιρῖος, καθὼς ἡ νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση καὶ ἡ ὀθωμανικὴ συνταγματικὴ ἀλλαγὴ εἶχαν ὑποχρεώσει τὴν ἑλληνικὴ ἡγεσία νὰ προσανατολιστεῖ στὴν “εἰρηνικὴ προπαγάνδα”. Ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἀποτελοῦσαν πλέον τοὺς βασικοὺς φορεῖς τῆς ἑλληνικῆς εἰρηνικῆς προπαγάνδας. Γι’ αὐτὸ, στὸν συγκεκριμένον τομέα θὰ ἔπρεπε νὰ διαθεθοῦν εἰδικὸ προσωπικὸ καὶ ἀρκετοὶ πόροι²³.

22. I.A.Y.E. / 1909 / φάκ. ΑΑΚ-Π.Ο. / Ἀθήνα / 28/10-6-1909 / ἀρ. 260 / Γενικὸ Ἀρχιεπιτοπιεῖο πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν / Δαγκλῆς πρὸς Μαυρομιχάλη.

23. Στὸ ἴδιο.

Ὁ τομέας τύπου θὰ εἶχε σαφῆ προπαγανδιστικὸ ρόλο. Τὸ τμήμα αὐτὸ προοριζόταν νὰ ἐπηρεάζει τὴν κοινὴ γνώμη στὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία καὶ μέσω ἐπικοινωνιακῶν τακτικῶν νὰ διαμορφώνει εὐνοϊκὸ κλίμα γιὰ τὶς θέσεις καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐπιπρόσθετα, ὁ τομέας τύπου θὰ ἦταν ὑπεύθυνος νὰ ἀντικρούει ξένα προπαγανδιστικὰ ἔντυπα καὶ ἀνθελ-ληνικά δημοσιεύματα.

Τέλος, ὁ τομέας οἰκονομικῶν θεμάτων καὶ ἐξελίξεων ἐπρόκειτο νὰ ἔχει τεχνοκρατικὸ χαρακτήρα. Ὁ συγκεκριμένος τομέας θὰ ἀνέλυε τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση στὶς περιοχὲς ἐνδιαφέροντος τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ καὶ θὰ πρότεινε σειρὰ μέτρων γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ὄρων ζωῆς καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Ἀποσκοποῦσε ἐπίσης στὴν ἐνίσχυση τῶν ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Τουρκία ἔναντι οἰκονομικῶν ἀνταγωνιστῶν, ὅπως οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι²⁴.

Στὸ μεταξύ, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, ἡ ἐπαναδραστηριοποίηση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπαναστατικοῦ δικτύου στὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία δὲν εἶχε περάσει ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνηση. Μάλιστα, ἡ ἔνταση τῆς ἑλληνικῆς προπαγάνδας στὴν Ἠπειρο καὶ τὴ Μακεδονία εἶχε δημιουργήσει ἔντονη ἀνησυχία ὄχι μόνο στὴ νεοτουρκικὴ ἐπιτροπὴ «Ἐνωση καὶ Πρόοδος» ἀλλὰ καὶ στοὺς τοπικοὺς μουσουλμανικοὺς πληθυσμούς. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη καὶ οἱ ὀθωμανικὲς πολιτικο-στρατιωτικὲς ἀρχὲς στὴ Μακεδονία θεωροῦσαν – λαθασμένα – ὅτι ἡ ἀναζωπύρωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος συνδεόταν ἄμεσα μὲ τὴν ἐμπλοκὴ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος²⁵.

Ὑψηλόβαθμοι ἀξιωματοῦχοι, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν Μαχμὺτ Σεφκὲτ πασάς, πίστευαν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση σχεδίαζε νὰ ὑποκινήσει μιὰ γενικὴ ἐξέγερση στὴ Μακεδονία μὲ σκοπὸ νὰ τραβήξει τὴν προσοχὴ τῆς Πύλης ἀπὸ τὴν Κρήτη. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὀθωμανοὺς ἐπισή-μους, αὐτὸ ἦταν πιθανὸ νὰ συμβεῖ στὴν περίπτωσι πού ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐμποδιζόταν νὰ καταλάβει τὸ νησί μετὰ τὴν προγραμματισμένη ἀποχώρηση τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων τὸ καλοκαίρι τοῦ 1909²⁶.

Μέχρι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1909, ἡ ὀθωμανικὴ διοίκηση φαινόταν νὰ ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξή, πόσο μάλλον τὴ δράση, τῆς Π.Ο. Στὶς 14 Ἰουλίου 1909, οἱ ὀθω-

24. Στὸ ἴδιο.

25. Psilos, ὁ.π., σ. 143.

26. Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. ΑΑΚ-Α / Ὁθωμανικὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν πρὸς Γενικὴ Διοίκηση Θεσσαλονίκης / 4/17-5-1909 / Χαλίλ μπέης πρὸς Δανίς μπέη, Ι.Α.Υ.Ε. / 1909 / φάκ. ΑΑΚ-Α / Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἐπιθεώρησης πρὸς Γενικὴ Διοίκηση Θεσσαλονίκης / 7/20-2-1909 / Μαχμὺτ Σεφκὲτ πασάς πρὸς Δανίς μπέη.

μανικές αρχές στο Μοναστήρι ανακάλυψαν τυχαία απόρρητα έγγραφα που σχετιζόνταν με την Π.Ο. και το δίκτυό της στην περιοχή. Τα έγγραφα αυτά, τα όποια βρέθηκαν στην κατοχή του αξιωματικού του ελληνικού προξενείου Μοναστηρίου Μερντίτι και του βοηθού του Μανούσου, έδιναν στοιχεία για την Π.Ο. και τους δεσμούς της με τα “ειδικά γραφεία” των ελληνικών προξενικών ιδρυμάτων στη Μακεδονία²⁷.

Το επεισόδιο στο Μοναστήρι είχε αντίκτυπο στις έλληνο-τουρκικές σχέσεις. Η όθωμανική κυβέρνηση του Χουσεΐν Χιλμί πασά βρέθηκε ξαφνικά αντιμέτωπη με μια νέα ελληνική επαναστατική οργάνωση που δραστηριοποιούνταν στα έδαφη της και η οποία φερόταν να έχει την υποστήριξη της Αθήνας. Τη συγκεκριμένη περίοδο, μάλιστα, οι σχέσεις των δύο χωρών περνούσαν κρίση λόγω της επικίνδυνης τροπής που είχε λάβει το Κρητικό ζήτημα. Γι’ αυτό, η αποκάλυψη της Π.Ο. και της δράσης της στη Μακεδονία ήταν πιθανό να κλιμακώσει την έλληνοτουρκική ένταση εξωθώντας τις δύο χώρες σε μια ένοπλη σύγκρουση με απρόβλεπτες συνέπειες.

Η αποκάλυψη της Π.Ο. ανησύχησε και την Αθήνα. Η πρώτη αντίδραση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν να αρνηθεί οποιαδήποτε σχέση με την Π.Ο. Η ελληνική ήγεςία, προκειμένου να αποφύγει περαιτέρω ένταση ή, ακόμη χειρότερα, σύγκρουση με την Τουρκία, έσπευσε να αποκηρύξει τέτοιου είδους “ανεύθυνες δραστηριότητες”. Η Αθήνα υποστήριξε ότι παρόμοιες ενέργειες προέρχονταν αποκλειστικά από ιδιωτικές οργανώσεις και ήταν αντίθετες με την επίσημη ελληνική πολιτική φιλίας και συνεργασίας με τη γειτονική χώρα²⁸. Στις 26 Ιουλίου 1909, το Υπουργείο Ξεωτερικών ανάκαλεσε στην Ελλάδα όλα τα πολιτικά και στρατιωτικά στελέχη της Π.Ο. που δραστηριοποιούνταν στην Ευρωπαϊκή Τουρκία και διέκοψε τις επαφές της με την Π.Ο.²⁹ Η εξέλιξη αυτή έθεσε ουσιαστικά τέλος στη δράση της Π.Ο. και στα φιλόδοξα σχέδια του αρχηγού της. Παρά το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί τον Αύγουστο του 1909, η νέα κυβέρνηση δεν κατάφερε

27. I.A.Y.E. / 1909 / φάκ. Προξενικά-2 / Προξενείο Μοναστηρίου προς Γενικό Αρχηγείο Αθηνών / 1/14-7-1909 / Μανούσος προς Ζυμβρακιάκη, I.A.Y.E. / 1909 / φάκ. Προξενικά-2 / Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης / 4/17-7-1909 / άρ. 468 / Παπαδιαμαντόπουλος προς Μπαλτατζή.

28. I.A.Y.E. / 1909 / φάκ. Προξενικά-2 / Αθήνα προς Προξενεία Μακεδονίας / 5/18-7-1909 / άρ. 549 / Μπαλτατζής προς Προξένους, I.A.Y.E. / 1909 / φάκ. Προξενικά-2 / Υπουργείο Ξεωτερικών προς Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης / 13/26-7-1909 / άρ. 468 / Μπαλτατζής προς Παπαδιαμαντόπουλο.

29. Βλ. σημ. 27.

«νά αποκαταστήσει τη λειτουργία της Π.Ο. στον προηγούμενο ρυθμό και το Κεντρικό Γραφείο συμπύχθηκε σε μία πολύ περιορισμένη ύπηρεσία με ελάχιστα μέσα»³⁰.

Στις 3 Νοεμβρίου 1909, ο Δαγκλῆς κατέβαλε μία ύστατη προσπάθεια να περισώσει κάτι από την Π.Ο. Με επιστολή του στον πρωθυπουργό Μαυρομμάλη τόνιζε την ανάγκη να συσταθεί ειδικό γραφείο της Π.Ο. για τη διενέργεια της μυστικής εθνικής εργασίας στις υπόδουλες επαρχίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι και σε αυτή την τελευταία ουσιαστικά έκκλησή του στην κεντρική διοίκηση ο Δαγκλῆς επισήμαινε την ανάγκη ενσωμάτωσης του προτεινόμενου ειδικού γραφείου στην κρατική μηχανή: «Η ὀργάνωση τοῦ γραφείου αὐτοῦ πρέπει νά εἶναι τοιαύτη ὥστε τοῦτο νά μὴ δύναται νά ἐκφύγη τῆς διευθύνσεως καὶ τῶν ὁδηγῶν τῆς Κυβέρνησης [σ.σ. ὅπως εἶχε συμβεῖ μετὰ τὴ Μακεδονικὴ Ἐπιτροπὴ.] .... Ἡ καλλιτέρα πρὸς τοῦτο ὀργάνωσις θὰ ἦτο ἡ ἰδρυσις τοῦ γραφείου ἐν αὐτῷ τῷ Ὑπουργείῳ Ἐξωτερικῶν καὶ ἡ τοποθέτησις σὲ αὐτὸ γιὰ ἀποκλειστικὴ ἐθνικὴ ἐργασία δύο τουλάχιστον ἐκ τῶν ἐπωφελέστερον ἐργασθέντων ἐν Τουρκίᾳ προξένων καὶ δύο-τριῶν καταλλήλων ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν ἐργασθέντων ἐπίσης ἐν προξενείῳ»³¹.

Οἱ προτάσεις Δαγκλῆ γιὰ τὴν ὀργανωτικὴ-διοικητικὴ ἀναδιάρθρωση καὶ τὴ θεσμικὴ κατοχύρωση τῆς Π.Ο. δὲν θὰ πρέπει νά ἰδωθοῦν στὸ στενὸ πλαίσιο τῆς προσπάθειας ἐπιχειρησιακῆς ἀνασυστάσεως τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀπλούστευσης τῶν διαδικασιῶν λήψης οἰκονομικῆς καὶ ὑλικῆς βοήθειας ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἐξουσία. Ἡ δέσμη μέτρων Δαγκλῆ ἀποσκοποῦσε κυρίως στὴ βαθμιαία νομιμοποίηση τῆς Π.Ο., δηλαδὴ στὴν καθιέρωσή της ὡς ἐπίσημης δημόσιας ὑπηρεσίας συνδεδεμένης μετὰ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν. Ἡ ἐνσωμάτωση τῆς Π.Ο. στὴν κρατικὴ μηχανὴ ἀποτελοῦσε γιὰ τὸν συνταγματάρχον Δαγκλῆ *conditio sine qua non* γιὰ τὴν πλήρη ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων της.

Μὲ τὸ συγκεκριμένο σχέδιο ὁ Δαγκλῆς φιλοδοξοῦσε σὲ πρώτη φάση νά θέσει τὶς βάσεις γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη ὀργανωτικὴ, διοικητικὴ καὶ ὑλικοτεχνικὴ ἀναβάθμιση τῆς Π.Ο. Ἐτσι, σπρηγμένη σὲ μιὰ ἰσχυρὴ γραφειοκρατικὴ ὑποδομὴ καὶ ἐνιαία διοίκηση, ἡ Π.Ο. θὰ ἦταν σὲ θέση ὄχι ἀπλᾶ νά συντηρεῖ ἕνα στοιχειώδες ἀναρτητικὸ δίκτυο στὴν Τουρκία ἀλλὰ νά ἐπεκταθεῖ καί, ἀργότερα, νά μετεξελιχθεῖ σὲ δυναμικὸ ἐπαναστατικὸ καὶ συνάμα πολιτικοοικονομικὸ κίνημα μετὰ ἀξιολογὴ δράση σὲ ὅλες τὶς ἑλληνόφωνες περιοχὲς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

30. Δαγκλῆς, ὁ.π., σ. 426.

31. Στὸ ἴδιο, σσ. 429-430.

Τὸ σχέδιο Δαγκλῆ δὲν υἱοθετήθηκε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι. Σὲ αὐτὴ τὴν περίοδο ἡ Ἀθήνα τηροῦσε “ἄφογη στάση” ἀπέναντι στὴν Πύλη, προκειμένου νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ διεθνή ἀπομόνωση καὶ νὰ κερδίσει χρόνον γιὰ νὰ ἀνακάμψει οἰκονομικὰ καὶ νὰ ἀναδιοργανώσει τὶς ἔνοπλες δυνάμεις τῆς. Παρότι παρεῖχε κρυφὴ ὑποστήριξη σὲ ἓνα ἀνεπίσημο ἀνατρεπτικὸ δίκτυο, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησι ἀπέφευγε νὰ κρατικοποιήσει τὴν Π.Ο. καὶ νὰ συνδέσει τὴν ἐπαναστατικὴ τῆς δράσι μὲ τὴν ἐπίσημη κυβερνητικὴ πολιτικὴ. Ἡ ἰδέα μᾶς πρόωρης καὶ ἐπικίνδυνης ρήξης μὲ τὴ σαφῶς πρὸ ἰσχυρὴ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία (μὰ ἰδέα πού γεννοῦσε μνήμες τοῦ 1897) ἔβρισκε πλήρως ἀντίθετο τὸ ἑλληνικὸ πολιτικὸ σύστημα. Ἡ δέσμη ἰδεῶν Δαγκλῆ δὲν ἀπέτελεσε κἂν ἀντικείμενο προβληματισμοῦ καὶ μελέτης γιὰ τοὺς Ἕλληνας ἰθύνοντες. Αὐτὸ συνέβη ἐπειδὴ οἱ προτάσεις Δαγκλῆ ἀπεῖχαν πολὺ τόσο ἀπὸ τὸν σχεδιασμὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς ἀναγκαιότητες τῆς ἑλληνικῆς ἔξωτερικῆς πολιτικῆς κατὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο.